

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
fremsat den 23. marts 2023¹

Sag C-21/22

OP

procesdeltager:

Justyna Gawlica, notar

(anmodning om præjudiciel indgivet af Sąd Okręgowy w Opolu (den regionale domstol i Opole, Polen))

»Præjudiciel forelæggelse – retligt samarbejde i civile sager – kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv – forordning (EU) nr. 650/2012 – anvendelsesområde – lovvalg – bilateral aftale mellem en medlemsstat og et tredjeland«

1. Med denne anmodning om præjudiciel afgørelse er Domstolen for anden gang med hensyn til de samme faktiske omstændigheder² blevet anmodet om at fortolke forordning (EU) nr. 650/2012³.

2. Domstolen skal nærmere bestemt afklare følgende på grundlag af bl.a. artikel 22 og 75 i den nævnte forordning:

- om en person, der ikke er statsborger i Den Europæiske Union, har ret til at vælge den nationale lov i sit hjemland, som den lov, der skal finde anvendelse på alle spørgsmål vedrørende vedkommendes arv (det første præjudicielle spørgsmål)
- om forordning nr. 650/2012, idet der foreligger en bilateral aftale mellem Polen og Ukraine, der ikke udtrykkeligt fastsætter bestemmelse om lovvalg i en arvesag, indebærer, at et sådant lovvalg kan foretages (det andet præjudicielle spørgsmål).

¹ – Originalsprog: spansk.

² – Den foregående anmodning om præjudiciel afgørelse var blevet indgivet direkte af en notar. Domstolen fastslog, at den pågældende ikke kunne anses for en »ret« som omhandlet i artikel 267 TEUF, og afviste på denne baggrund anmodningen om præjudiciel afgørelse. Jf. kendelse af 1.9.2021, OKR (Præjudiciel forelæggelse indgivet af en notarfuldmægtig) (C-387/20, EU:C:2021:751).

³ – Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 4.7.2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis (EUT 2012, L 201, s. 107).

3. Som Domstolen har anmodet om, vil jeg begrænse mit forslag til afgørelse til det andet spørgsmål, hvilket omfatter en undersøgelse af indvirkningen af artikel 75 i forordning nr. 650/2012 på sagen⁴.

I. Retsforskrifter

A. EU-retten

1. *EUF-traktaten*

4. Artikel 351, stk. 1 og 2, bestemmer:

»De rettigheder og forpligtelser, der følger af konventioner, som før den 1. januar 1958 eller før tiltrædelsesdatoen for tiltrædende medlemsstaters vedkommende er indgået mellem på den ene side en eller flere medlemsstater og på den anden side et eller flere tredjelande, berøres ikke af bestemmelserne i traktaterne.

I det omfang disse konventioner er uforenelige med traktaterne, bringer den eller de pågældende medlemsstater alle egnede midler i anvendelse med henblik på at fjerne de konstaterede uoverensstemmelser. Om fornødent bistår medlemsstaterne hinanden i dette øjemed og indtager i påkommende tilfælde en fælles holdning.«

2. *Forordning nr. 650/2012*

5. 37. betragtning til forordningen har følgende ordlyd:

»For at borgerne med fuld retssikkerhed kan nyde godt af de fordele, som det indre marked indebærer, bør denne forordning give dem mulighed for på forhånd at vide, hvilken lov der vil finde anvendelse på arven efter dem. Der bør indføres harmoniserede lovvalgsregler for at undgå modstridende resultater. Hovedreglen bør sikre, at boet behandles efter en lov, der kan forudsiges, og som er nært tilknyttet boet. Af hensyn til retssikkerheden og for at undgå opdeling af arven bør denne lov omfatte hele arven, dvs. alle de ejendele, der udgør boet, uanset godernes art, og uanset om de befinder sig i en anden medlemsstat eller i et tredjeland.«

6. I 38. betragtning anføres:

»Denne forordning bør sætte borgerne i stand til på forhånd at tilrettelægge arven efter sig ved at vælge den lov, der skal anvendes på arven. Dette valg bør begrænses til loven i et land, hvor de er statsborgere, for at sikre en tilknytning mellem afdøde og den valgte lov og for at undgå, at der vælges en lov med henblik på at lægge hindringer i vejen for berettigede forventninger hos personer, der er berettiget til tvangsarv.«

⁴ – Selv om en uheldig formulering i præambelen til forordning nr. 650/2012 begrundes den forelæggende rets tvivl med hensyn til det første spørgsmål, hersker der ikke tvivl med hensyn til svaret. Flere betragtninger til denne forordning henviser til »borgerne« (herunder i visse sprogversioner »europæiske borgere«) som adressater for en tekst, der har til formål at fremme tilrettelæggelsen af arvesager med grænseoverskridende virkninger og adgangen til fordelene ved det indre marked. En forståelse af denne henvisning, hvorefter den udelukker tredjelandsstatsborgere, på hvis arv forordning nr. 650/2012 af den ene eller anden grund finder anvendelse, ville ikke blot være i strid med ordlyden af denne forordnings artikel 22, men også med andre bestemmelser, herunder artikel 20, hvoraf det fremgår, at denne forordning finder universel anvendelse.

7. 73. betragtning har følgende ordlyd:

»Respekten for de internationale forpligtelser, som medlemsstaterne har indgået, indebærer, at denne forordning ikke bør berøre anvendelsen af de internationale konventioner, som en eller flere medlemsstater er parter i på tidspunktet for denne forordnings vedtagelse. [...] Overensstemmelse med denne forordnings overordnede mål kræver dog, at den mellem medlemsstaterne har forrang frem for konventioner, der udelukkende er indgået mellem to eller flere medlemsstater, for så vidt sådanne konventioner vedrører områder, der er omfattet af denne forordning.«

8. Artikel 12 (»Begrænsning af sager«), stk. 1, er affattet som følger:

»Når arven omfatter goder, der befinder sig i et tredjeland, kan den ret, ved hvilken arvesagen er anlagt, og som skal træffe afgørelse i sagen, efter anmodning fra en af parterne beslutte ikke at træffe afgørelse om et eller flere af disse goder, hvis det kan forventes, at rettens afgørelse om disse goder ikke vil blive anerkendt og i givet fald ikke vil blive erklæret for eksigibel i det pågældende tredjeland.«

9. Artikel 22 (»Lovvalg«), stk. 1, bestemmer:

»En person kan vælge, at det er loven i den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger på det tidspunkt, hvor valget træffes, eller på dødstidspunktet, der skal anvendes ved behandlingen af hele arven efter vedkommende.«

10. Artikel 75 (»Forholdet til gældende internationale konventioner«) bestemmer:

»1. Denne forordning berører ikke anvendelsen af internationale konventioner, som en eller flere medlemsstater er parter i på tidspunktet for denne forordnings vedtagelse, og som vedrører områder, der er omfattet af denne forordning.

[...]

2. Uanset stk. 1 har denne forordning dog i forbindelserne mellem medlemsstaterne forrang for konventioner, der udelukkende er indgået mellem to eller flere medlemsstater, for så vidt sådanne konventioner vedrører områder, der er omfattet af denne forordning.

[...]«

B. Polsk ret

11. Artikel 37 i aftalen mellem Polen og Ukraine om juridisk bistand og juridiske forhold i civile og strafferetlige sager af 24. maj 1993 (herefter »aftalen« eller »den bilaterale aftale«) bestemmer:

»De juridiske forhold med hensyn til arv af løsøre er underlagt lovgivningen i den kontraherende stat, hvor den afdøde var statsborger på tidspunktet for sin død.

De juridiske forhold med hensyn til arv af fast ejendom er underlagt lovgivningen i den kontraherende stat, hvor denne faste ejendom befinder sig.

Kvalificeringen af de goder, der udgør en del af arven som løsøre eller fast ejendom, er underlagt lovgivningen i den kontraherende stat, hvor disse goder befinder sig.«

II. De faktiske omstændigheder, tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

12. OP, en ukrainsk statsborger, der er bosiddende i Polen, er medejer af en bolig, som er beliggende i sidstnævnte land. I Polen henvendte OP sig til en notar vedrørende oprettelse af et notartestamente, hvori det bl.a. blev fastlagt, at ukrainsk lov skulle finde anvendelse på vedkommendes arv.

13. Notaren, som vurderede, at et lovvalg i testamentet ville være retsstridigt⁵, afslog at oprette testamentet. Notaren anførte nedenstående grunde til sit afslag:

- Ifølge en kendelse afsagt af Sąd Okręgowy w Opolu (den regionale domstol i Opole, Polen) den 28. februar 2020 i en lignende situation giver artikel 22 i forordning nr. 650/2012 kun statsborgere i Den Europæiske Unions medlemsstater ret til at foretage lovvalg.
- Uafhængigt af denne fortolkning af artikel 22 i forordning nr. 650/2012 er et lovvalg i strid med den bilaterale aftale, som efter notarens opfattelse har forrang for den nævnte forordnings bestemmelser. Aftalen omfatter ikke muligheden for at vælge den lov, der skal finde anvendelse i arvesager, som, hvis der er tale om løsøre, er loven i den stat, som den afdøde er statsborger i, og, hvis der er tale om fast ejendom, loven i den stat, hvor denne faste ejendom befinder sig, i henhold til aftalens artikel 37.

14. OP anlagde sag ved den forelæggende ret til prøvelse af notarens afslag, som efter OP's opfattelse var støttet på en fejlagtig fortolkning af artikel 22 og 75 i forordning nr. 650/2012. OP gjorde navnlig følgende gældende:

- Artikel 22 bestemmer, at »En person« kan vælge, at det er loven i vedkommendes hjemland, der skal finde anvendelse på vedkommendes arv. Forordning nr. 650/2012 finder universel anvendelse, således som det fremgår af dens artikel 20.
- Artikel 75, stk. 1, i forordning nr. 650/2012 har til formål at sikre, at denne forordning er i overensstemmelse med de forpligtelser, der følger af aftaler, som medlemsstaterne har indgået med tredjelande. Eftersom den bilaterale aftale ikke regulerer lovvalg i arvesager, er artikel 22 i forordning nr. 650/2012 ikke uforenelig med denne aftale.
- OP kunne have foretaget lovvalg i overensstemmelse med artikel 22 i forordning nr. 650/2012 ved at foretage en dødsdisposition i en anden medlemsstat, hvor denne forordning finder anvendelse, og som ikke er bundet af en bilateral aftale med Ukraine.
- Notarens fortolkning er uforenelig med princippet om arvens enhed, eftersom den giver anledning til opdeling af arven.

15. Notaren anførte i sit svar, at den bilaterale aftale indfører en selvstændig ordning med henblik på at fastlægge, hvilken lov der finder anvendelse på arven. Denne ordning har forrang for ordningen i forordning nr. 650/2012, herunder artikel 22.

⁵ – Nærmere bestemt artikel 81 i lov om notarvirksomhed af 14.2.1991 (Dz. U. 1991 nr. 22, pos. 91), hvorefter notarer skal afstå fra at oprette ulovlige dokumenter.

16. På denne baggrund har Sąd Okręgowy w Opolu (den regionale domstol i Opole) forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Skal artikel 22 [i forordning nr. 650/2012] fortolkes således, at en person, der ikke er unionsborger, [kan vælge] den nationale lov i sit hjemland som den lov, der skal finde anvendelse på alle spørgsmål vedrørende arv?
- 2) Skal artikel 75, jf. artikel 22, i ovennævnte forordning nr. 650/2012 fortolkes således, at i en situation, hvor en bilateral aftale, der gælder mellem en medlemsstat og et tredjeland, ikke fastsætter bestemmelse om lovvalg i en arvesag, men angiver den lov, der skal finde anvendelse på arvesager, kan en statsborger i et sådant tredjeland, der er bosiddende i en medlemsstat, der er bundet af denne bilaterale aftale, foretage et lovvalg?«

III. Retsforhandlingerne for Domstolen

17. Anmodningen om præjudiciel afgørelse indgik til Domstolen den 7. januar 2022.

18. Der er afgivet skriftlige indlæg af notaren, den spanske, den ungarske og den polske regering samt af Europa-Kommissionen.

19. Det er ikke blevet anset for nødvendigt at afholde et retsmøde.

IV. Bedømmelse

20. I den situation, der har givet anledning til hovedsagen, kan såvel forordning nr. 650/2012 som den bilaterale aftale mellem Polen og Ukraine i princippet finde anvendelse⁶.

21. Situationen med kolliderende bestemmelser kræver, at det afgøres, hvilke af disse der har forrang. Der er blevet redegjort for virkningerne af dette valg ved gengivelsen af de relevante bestemmelser:

- OP kan i henhold til forordning nr. 650/2012 i sit testamente vælge, at loven på det sted, hvor vedkommende er statsborger (Ukraine), skal anvendes ved behandlingen af hele arven.
- OP har derimod ikke denne mulighed, hvis den manglende regulering i den bilaterale aftale af lovvalget indebærer, at en sådan mulighed ikke foreligger⁷.

22. På denne baggrund har den forelæggende ret anmodet om en fortolkning af artikel 75 i forordning nr. 650/2012, sammenholdt med samme forordnings artikel 22.

⁶ – Jeg skriver »i princippet«, fordi der hersker uenighed om, hvorvidt den bilaterale aftale faktisk udelukker valg af lex successionis, eller om den slet ikke tager stilling til dette spørgsmål; jf. fodnote 7. Det tilkommer alene den forelæggende ret, ikke Domstolen, som ikke har kompetence til at fortolke den omhandlede aftale, at træffe afgørelse om dette spørgsmål.

⁷ – Dette er den fortolkning af den bilaterale aftale, som notaren, Kommissionen og den ungarske regering har foreslået. Ligesom OP i hovedsagen har den polske regering i punkt 27-30 i sit skriftlige indlæg anført, at den pågældende aftale blot gengiver status quo med hensyn til den lov, der fandt anvendelse i arvesager, da denne aftale blev indgået: Den omstændighed, at lovvalg slet ikke nævnes, betyder ganske enkelt, at aftalen ikke regulerer dette spørgsmål. Den forelæggende ret er ikke entydig med hensyn til dette aspekt. Hvis den manglende henvisning til muligheden for at vælge (såvel for at indrømme som for at give afslag på en sådan mulighed) skal forstås som indifferens hos de kontraherende stater i den bilaterale aftale, kan denne aftale imidlertid ikke anses for at være uforenelig med forordning nr. 650/2012.

23. De indlæg, der er afgivet til Domstolen, vedrører generelt artikel 75, stk. 1 (nærmere bestemt første punktum heri)⁸. Jeg er imidlertid af den opfattelse, at en korrekt forståelse af stk. 1 kræver, at stk. 2 også tages i betragtning.

24. Samlet set udgør disse to stykker en foreneligheds- eller koordineringsbestemmelse:

- som har til formål at sikre, at medlemsstaterne overholder de internationale forpligtelser⁹, som de har påtaget sig inden vedtagelsen af forordning nr. 650/2012 (stk. 1)
- der samtidig bevarer formålene med forordning nr. 650/2012, hvilket er grunden til, at sidstnævnte uden videre har forrang for konventioner, der udelukkende er indgået mellem to eller flere medlemsstater (stk. 2).

25. Når der er tale om en bilateral aftale mellem en medlemsstat og et tredjeland¹⁰, der er indgået inden vedtagelsen af forordning nr. 650/2012, kan den præcise betydning af denne forordnings artikel 75 være den, der uden videre fremgår af en ordlydsfortolkning af denne bestemmelse.

26. Kombinationen af stk. 1 og 2 i artikel 75 understøtter ved første øjekast en opfattelse, hvorefter en aftale af denne art automatisk har forrang for forordning nr. 650/2012 i tilfælde af en konflikt herimellem¹¹. Den nævnte artikels stk. 1 bestemmer følgende: »Denne forordning berører ikke anvendelsen af internationale konventioner, som en eller flere medlemsstater er parter i på tidspunktet for denne forordnings vedtagelse, og som vedrører områder, der er omfattet af denne forordning.«

27. Som det fremgår af andre indlæg, der er afgivet for Domstolen¹², kan denne opfattelse imidlertid anses for at være forhastet, såfremt retspraksis vedrørende Bruxelleskonventionens artikel 57¹³ og artikel 71 i forordning nr. 44/2001¹⁴ skal anvendes analogt.

28. Jeg vil undersøge disse forskellige opfattelser, inden jeg foretager en egentlig behandling af det præjudicielle spørgsmål.

A. Foreneligheden mellem forordning nr. 650/2012 og internationale konventioner, der er indgået forud for dens vedtagelse

29. Artikel 75 i forordning nr. 650/2012 er ikke en isoleret bestemmelse i de europæiske instrumenter vedrørende det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område.

⁸ – Med undtagelse af Kongeriget Spanien, som også har henvist til stk. 2 i punkt 27 ff. i sit skriftlige indlæg.

⁹ – Forordning nr. 650/2012 finder hverken anvendelse i Irland eller i Danmark. Herefter skal der ved udtrykket »medlemsstat« forstås de øvrige medlemsstater.

¹⁰ – Det er ubestrideligt, at instrumenter af denne art er omfattet af artikel 75, stk. 1, i forordning nr. 650/2012.

¹¹ – Dette er anført i de skriftlige indlæg fra den spanske regering, punkt 28 og 30, og den ungarske regering, punkt 10-16.

¹² – Kommissionens skriftlige indlæg, punkt 34 ff., og notarens skriftlige indlæg, punkt 23 ff.

¹³ – Bruxelleskonventionen af 27.9.1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1978, L 304, s. 17, konsolideret udgave i EFT 1998, C 27, s. 1).

¹⁴ – Rådets forordning af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001, L 12, s. 1). Bestemmelserne stemmer overvejende overens, og forskellene berører ikke det, der er relevant her.

30. Andre konventioner og forordninger om forholdet mellem privatpersoner inden for området med frihed, sikkerhed og retfærdighed indeholder bestemmelser i samme retning. Dette er tilfældet for artikel 57 i Bruxelleskonventionen¹⁵, artikel 71 i forordning nr. 44/2001¹⁶ og samme bestemmelse i forordning (EU) nr. 1215/2012¹⁷, artikel 69 i forordning (EF) nr. 4/2009¹⁸ eller artikel 62 i forordning (EU) 2016/1103¹⁹.

31. Med hensyn til disse bestemmelser kan det fastslås, at de i det væsentlige er identiske²⁰, for så vidt som de:

- nævner målet om ikke at berøre anvendelsen af internationale konventioner, som en eller flere medlemsstater er parter i, og som regulerer de samme områder
- imidlertid indeholder nuancer, når denne anvendelse finder sted mellem medlemsstaterne.

32. Domstolen har med hensyn til Bruxelleskonventionen og forordning nr. 44/2001 fastslået følgende med hensyn til koordineringsbestemmelsen i henholdsvis artikel 57 og 71 i disse retsakter:

- Bestemmelsen vedrører konventioner, som samtlige medlemsstater har indgået, eller som kun er indgået af visse medlemsstater, idet det ikke er en betingelse for sådanne konventioners forrang for et europæisk instrument, at der er tale om konventioner, som også tredjelande er part i²¹.
- Når en materiel specialkonvention ikke har en specifik løsning på et bestemt problem, og denne løsning findes i EU-lovgivningen, anvender medlemsstaterne sidstnævnte²².
- I tilfælde af kolliderende bestemmelser i konventionen og i det europæiske instrument har førstnævnte forrang, ikke kun i forholdet til tredjelande, men også medlemsstaterne imellem²³.

¹⁵ – Sammenholdt med artikel 55 og 56.

¹⁶ – Sammenholdt med artikel 69 og 70.

¹⁷ – Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 12.12.2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EUT 2012, L 351, s. 1). Ligesom i forordning nr. 44/2001 skal artikel 71 sammenholdes med artikel 69 og 70.

¹⁸ – Rådets forordning af 18.12.2008 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser og samarbejde vedrørende underholdspligt (EUT 2019, L 7, s. 1).

¹⁹ – Rådets forordning af 24.6.2016 om indførelse af et forstærket samarbejde på området for kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i sager vedrørende formueforholdet mellem ægtefæller (EUT 2016, L 183, s. 1).

²⁰ – Der er dog visse forskelle mellem dem. Nogle af dem er efter min opfattelse uden betydning. Dette gør sig gældende for den manglende formulering »jf. dog medlemsstaternes forpligtelser i henhold til traktatens artikel 307 [351 TEUF]« i arveforordningens artikel 75, hvilken formulering udtrykkeligt fremgår af andre forordninger. Denne henvisning fremgik af Kommissionens forslag KOM(2009) 154 endelig, artikel 45, men blev fjernet under behandlingen i Parlamentet. Henvisningen til EUF-traktaten i de nævnte retsakter er efter min opfattelse blot en påmindelse: med andre ord fritager en manglende henvisning hertil ikke medlemsstaterne fra forpligtelserne i EUF-traktaten på området for arvesager, der er omfattet af forordningen (jf. i denne retning punkt 80 ff. i dette forslag til afgørelse). Som det vil fremgå nedenfor, kan den uensartede afgrænsning af de situationer, hvor en EU-forordning har forrang for en international konvention (fodnote 21 med hensyn til Bruxelleskonventionen og efterfølgende forordninger, og fodnote 27 med hensyn til andre forordninger), imidlertid have konsekvenser ved anvendelsen af en fortolkning af visse koordineringsbestemmelser på andre af disse bestemmelser.

²¹ – Dom af 14.7.2016, Brite Strike Technologies (C-230/15, EU:C:2016:560, præmis 49 og 50). De aftaler, der udelukkende er indgået mellem medlemsstater, har for en stor dels vedkommende ikke længere virkning mellem disse på det materielle område, der er omfattet af Bruxelleskonventionen eller af forordning nr. 44/2001 eller nr. 1215/2012; jf. Bruxelleskonventionens artikel 55 og 56 og artikel 69 og 70 i forordning nr. 44/2001 og i forordning nr. 1215/2012.

²² – Dom af 6.12.1994, Tatro (C-406/92, EU:C:1994:400, præmis 25).

²³ – Dom af 4.5.2010, TNT Express Nederland (C-533/08, EU:C:2010:243, herefter »dommen i sagen TNT Express Nederland«, præmis 45-48).

- Medlemsstaternes anvendelse, på områder, der er reguleret af specialkonventioner, af de regler, der er fastsat heri, kan ikke medføre en tilsidesættelse af de principper, der ligger bag det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område inden for Den Europæiske Union²⁴. Koordineringsbestemmelsen »kan ikke gives en rækkevidde, der er i strid med de principper, der ligger til grund for den lovgivning, som den er en del af«²⁵.

33. Jeg har nævnt, at det i visse indlæg fra procesdeltagerne i denne sag er blevet foreslået, at denne retspraksis (nærmere bestemt dens *modus operandi*) overføres på fortolkningen af artikel 75 i forordning nr. 650/2012.

34. Dette nærer jeg tvivl om.

35. Jeg kan ikke se de store problemer i, at koordineringsbestemmelsen i Bruxelleskonventionen og de efterfølgende forordninger omfatter forholdet mellem disse retsakter og materielle specialkonventioner, hvorimod bestemmelsen i forordning nr. 650/2012 berører enhver konvention, der omhandler områder, som denne forordning selv regulerer.

36. Denne forskel påvirker efter min opfattelse ikke forholdet mellem internationale konventioner og forordning nr. 650/2012 i en sådan grad, at det fører til andre resultater end dem, der følger af Bruxelleskonventionen og de efterfølgende forordninger.

37. Jeg er af følgende opfattelse:

- En *generel* konvention om juridisk bistand (som den i denne sag omhandlede) er en af de konventioner, der er omfattet af artikel 75 i forordning nr. 650/2012, hvis en af bestemmelserne i denne konvention vedrører områder, der også er omfattet af denne forordning.
- I sådanne tilfælde omfatter den pligt til at overholde konventionen, der følger af artikel 75 i forordning nr. 650/2012, ikke hele konventionens indhold: Den er begrænset til de bestemmelser heri, hvis område er sammenfaldende med områder, der er omfattet af det europæiske instrument.
- For så vidt angår arveretlige spørgsmål, som konventionen ikke omfatter, men forordning nr. 650/2012 derimod gør, anvender de kontraherende medlemsstater i konventionen sidstnævnte²⁶.

²⁴ – Dommen i sagen TNT Express Nederland, præmis 49 ff., dom af 19.12.2013, Nipponkoa Insurance (C-452/12, EU:C:2013:858, præmis 36), og af 4.9.2014, Nickel & Goeldner Spedition (C-157/13, EU:C:2014:2145, præmis 38). Nedenfor vil jeg gøre rede for tvivlen om den (så at sige) geografiske rækkevidde af denne retspraksis; jf. punkt 41. Heraf fremgår under alle omstændigheder, at reglen om ikke at berøre anvendelsen af internationale konventioner ikke betyder, at sidstnævnte automatisk erstatter det europæiske instrument, hver gang et sådant instrument kolliderer med en international konvention, således som det kunne se ud ved første øjekast.

²⁵ – Dommen i sagen TNT Express Nederland, præmis 51, og dom af 19.12.2013, Nipponkoa Insurance (C-452/12, EU:C:2013:858, præmis 37). Oversættelsen til praksis fremgår af præmis 55 i førstnævnte dom: Konventionen »kan [...] kun anvendes inden for Unionen, hvis den gør det muligt at virkeliggøre målene om fri bevægelighed for retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område og om gensidig tillid til retsplejen inden for Unionen på betingelser, der er mindst lige så gunstige som dem, der følger af anvendelsen af forordning nr. 44/2001«. Jf. sidstnævntes doms præmis 38 og den endelige formulering i præmis 39: Artikel 71 i forordning nr. 44/2001 »skal fortolkes således, at den er til hinder for, at en international konvention fortolkes på en måde, som ikke på mindst lige så gunstige betingelser som dem, der er fastsat i denne forordning, sikrer de formål og principper, som ligger til grund for den nævnte forordning«.

²⁶ – Når bestemmelserne om kompetence, lovvalg og lignende bestemmelser om arvesager befinder sig i en konvention af generel karakter, der fastsætter generelle regler om f.eks. litispændens, indbyrdes sammenhængende krav eller anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser, må det afklares, om generelle regler også er beregnet til arvesager, der er omfattet af konventionen, inden reglerne i forordning nr. 650/2012 anvendes.

38. Indvirkningen af andre aspekter af den nævnte retspraksis volder mig større vanskeligheder.

39. For det første er internationale konventioners forrang for forordning nr. 650/2012 i tilfælde af en kollision herimellem blevet udelukket ved artikel 75, stk. 2, i forordning nr. 650/2012 for så vidt angår konventioner, der udelukkende er indgået mellem medlemsstater²⁷. På dette punkt adskiller forordning nr. 650/2012 sig fra nogle af de ovennævnte udtalelser fra Domstolen²⁸.

40. For det andet er jeg ikke sikker på, om og hvordan Domstolens praksis skulle overføres, hvilken praksis i forbindelse med fortolkningen af Bruxelles-konventionens artikel 57 og artikel 71, stk. 1, i forordning nr. 44/2001 betinger medlemsstaternes anvendelse af internationale konventioner af, at denne anvendelse ikke medfører en tilsidesættelse af »principperne, der ligger bag det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område inden for Unionen«²⁹.

41. Min tvivl skyldes til dels, at rækkevidden af denne retspraksis ikke er særlig klar³⁰. I dommen i sagen TNT Express Nederland begrænser Domstolen den til »forholdet mellem medlemsstaterne«³¹, og i samme dom, samt i Nipponkoa Insurance-dommen, henvises til anvendelsen af konventioner »inden for Unionen«³², hvilken formulering er endnu mere upræcis end den foregående. Der findes endelig ingen tilsvarende angivelser i dommen i sagen Nickel & Goeldner Spedition³³.

42. Disse domme indebærer desuden ikke tilpasninger i det tilfælde, hvor en medlemsstat, der har indgået en international aftale, skal se bort fra forpligtelser, der følger af sidstnævnte, med henblik på ikke at tilsidesætte de principper, der ligger bag det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område inden for Unionen.

43. Jeg har imidlertid vanskeligt ved at se, at EU-retten under disse omstændigheder automatisk har forrang i et sådant omfang, at der rejses tvivl om den internationale konventions virkning i forhold til tredjelande. Jeg er snarere af den opfattelse, at Domstolen ganske enkelt endnu ikke har haft lejlighed til at tage stilling til dette spørgsmål inden for det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område³⁴.

44. Det har Domstolen imidlertid haft lejlighed til at gøre i andre forbindelser, hvori den:

- udtrykkeligt har udtalt, at »medlemsstaterne, når de opfylder de forpligtelser, de har påtaget sig i henhold til internationale overenskomster – det være sig en overenskomst, der er indgået mellem medlemsstater eller mellem én medlemsstat og et eller flere tredjelande – skal

²⁷ – Forordning nr. 650/2012 tager ikke stilling til, hvad der sker med konventioner, som er indgået mellem medlemsstater og tredjelande, i forbindelserne mellem medlemsstaterne, således som det kunne tyde på, at Kommissionens forslag KOM/2009/0154 endelig udg., artikel 45, gjorde, og til forskel fra forordning nr. 4/2009.

²⁸ – Punkt 32, første led.

²⁹ – Punkt 32, sidste led.

³⁰ – Her taler jeg om den *geografiske* rækkevidde. Med hensyn til principperne sidestilles i disse domme principper, »der ligger bag det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område inden for Unionen«, og principperne bag den konkrete forordning, hvis forenelighedsbestemmelse er sagens kerne.

³¹ – Præmis 52.

³² – Dommen i sagen TNT Express Nederland, præmis 53 og 54, og dom af 19.12.2013 (C-452/12, EU:C:2013:858, præmis 38).

³³ – Dom af 4.9.2014 (C-157/13, EU:C:2014:2145).

³⁴ – Dommen i sagen TNT Express Nederland og dom af 19.12.2013, Nipponkoa Insurance (C-452/12, EU:C:2013:858), omhandlede reglerne om litispændens, anerkendelse og fuldbyrdelse med hensyn til konventionen om fragtaftaler ved international godsbeholdning ad landevej, undertegnet i Genève den 19.5.1956, som ændret ved protokollen undertegnet i Genève den 5.7.1978 (herefter »CMR«) i forbindelse med dens anvendelse på to medlemsstaters sager (eller afgørelser). De faktiske omstændigheder i dom af 4.9.2014, Nickel & Goeldner Spedition (C-157/13, EU:C:2014:2145), berørte én medlemsstat: Det ønskedes oplyst, om der skulle anvendes en regel om international kompetence i CMR eller reglen efter forordning nr. 44/2001.

overholde de forpligtelser, som påhviler dem i medfør af fællesskabsretten, jf. herved dog artikel 307 EF³⁵

- efterfølgende har anført, at der kan være undtagelser til denne regel i form af nødvendigheden af at respektere ligevægten og gensidigheden i aftaler, der er indgået mellem en medlemsstat og et tredjeland, så længe sidstnævnte bevarer denne status³⁶.

45. Disse betragtninger kan efter min opfattelse overføres på området for det grænseoverskridende retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område.

46. Indgåelsen af en aftale på dette område er resultatet af en forhandling, i hvilken forbindelse der defineres rettigheder og forpligtelser for de kontraherende stater på grundlag af princippet om gensidighed.

47. Dette fremgår efter min opfattelse særlig tydeligt af aftaler med et bredt anvendelsesområde som f.eks. den bilaterale aftale af 1993 mellem Polen og Ukraine, som på et meget specifikt historisk tidspunkt har til formål at oprette en struktur for gensidig retshjælp i civilretlige og strafferetlige sager samt at give de respektive staters statsborgere gensidige rettigheder.

48. Selv hvis anvendelsen af den bilaterale aftale i Polen på grund af de foreliggende omstændigheder skal forstås således, at den finder sted »inden for Unionen«, er jeg af den opfattelse, at det, inden de europæiske regler gives forrang, skal afklares, om denne medlemsstat ved at anvende dem bringer ligevægten mellem de forpligtelser og rettigheder, som aftalen medfører for begge parter, i fare³⁷.

49. Idet der er uoverensstemmelse mellem principperne eller reglerne³⁸ i et europæisk instrument (forordning nr. 650/2012), der er gældende i en medlemsstat (Polen), og principperne eller reglerne i en bilateral aftale, der er bindende for denne medlemsstat, og som blev indgået inden sidstnævntes tiltrædelse af Unionen³⁹ med et tredjeland (Ukraine), kan det ikke være det korrekte svar ubetinget at lade denne medlemsstat være underlagt principperne og reglerne i henhold til EU-retten under alle omstændigheder⁴⁰.

³⁵ – Dom af 21.1.2010, Kommissionen mod Tyskland (C-546/07, EU:C:2010:25, præmis 42 og den deri nævnte retspraksis).

³⁶ – Ibidem, præmis 43 og 44.

³⁷ – Bestemmelserne i den bilaterale aftale om arvesager afviger væsentligt fra forordning nr. 650/2012: Sidstnævnte anvender en enhedsmodel til behandling af arvesager, mens førstnævnte anvender den modsatte løsning med alle de deraf følgende virkninger (dvs. med hensyn til lovvalg, international kompetence og anerkendelse og fuldbyrdelse af udenlandske afgørelser). Hvis de polske myndigheder blev tvunget til at fremme princippet om arvens enhed, fordi dette princip ligger til grund for forordning nr. 650/2012, ville dette medføre, at den bilaterale aftale blev gjort virkningsløs under de omstændigheder, hvor den sandsynligvis er mest relevant; med andre ord: hver gang arven efter en polsk statsborger omfatter fast ejendom i Ukraine. Eftersom den bilaterale aftale ikke blot bestemmer, at den afdødes nationale lov finder anvendelse på løsøre, mens *lex rei sitae* finder anvendelse på fast ejendom (artikel 37), men derimod også betinger den gensidige anerkendelse af afgørelser herom af, at disse regler er overholdt (artikel 49 og artikel 50, stk. 6), ville en polsk afgørelse ikke blive anerkendt i Ukraine. Polen ville derimod fortsat være forpligtet til at anerkende afgørelser fra Ukraine om fast ejendom, der befinder sig på det polske område.

³⁸ – Eller resultatet af anvendelsen af disse.

³⁹ – Den relevante dato med henblik på artikel 75 i forordning nr. 650/2012 er datoen for vedtagelsen af forordningen. Polen og Ukraine var på tidspunktet for indgåelsen af den bilaterale aftale under alle omstændigheder tredjelande, eftersom Polen endnu ikke havde tiltrådt Unionen. Forventningen om, at Ukraine vil gøre det samme i fremtiden, er blevet nævnt af den forelæggende ret og af nogle af parterne for Domstolen, ligesom det er tilfældet med ønsket om at skabe et tættere bånd, som fremgår af Associeringsaftalen mellem Den Europæiske Union og Det Europæiske Atomenergifællesskab og deres medlemsstater på den ene side og Ukraine på den anden side (EUT 2014, L 161, s. 3), som et argument for at tilnærme fortolkningen af den bilaterale aftale forordning nr. 650/2012. Det er imidlertid uklart, hvornår og hvordan disse viljesudtryk vil manifestere sig, og dermed er de uegnede med henblik på fastlæggelsen af fortolkningen af aftaleteksten på nuværende tidspunkt.

⁴⁰ – Punkt 80 ff.

50. Det forholder sig imidlertid således, at der efter min opfattelse ikke foreligger en reel uoverensstemmelse mellem forordning nr. 650/2012 og den bilaterale aftale, for så vidt som det er relevant her. Jeg vil forklare dette nedenfor.

B. Manglende uoverensstemmelse

1. Løsningen i den bilaterale aftale

51. Den bilaterale aftale blev som nævnt indgået inden Polens tiltrædelse af Unionen og også, inden Unionen fastslog, at den havde enekompetence på området⁴¹.

52. Med hensyn til arvesager har den bilaterale aftale indført en tostrengt eller opdelt model: Den afdødes nationale lov på tidspunktet for dødsfaldet finder anvendelse på løsøre, mens loven på det sted, hvor den faste ejendom befinder sig, finder anvendelse på fast ejendom.

53. Disse lovvalgsregler ligger i forlængelse af andre regler om enekompetence, således at en myndighed i den enkelte stat anvender sin egen lov på den arveformue, som det tilkommer den at træffe afgørelse om⁴².

54. I nedenstående argumentation vil jeg tage udgangspunkt i (eller snarere antage), at den manglende regulering i den bilaterale aftale af lovvalg i arvesager betyder, at et sådant valg er udelukket i forbindelse med en arvesag, der er omfattet af denne aftale⁴³.

2. Løsningen i forordning nr. 650/2012

55. Forordning nr. 650/2012 blev vedtaget med henblik på at fremme borgernes udøvelse af deres rettigheder, når det drejer sig om arvesager med grænseoverskridende virkninger.

56. EU-lovgiver indførte nærmere bestemt bestemmelser om kompetence og lovvalg i forbindelse med arvesager med grænseoverskridende virkninger samt andre bestemmelser om anerkendelse (eller accept) af fuldbyrdelsen i en medlemsstat af retsafgørelser eller officielt bekræftede dokumenter fra en anden medlemsstat.

57. Forordning nr. 650/2012 afspejler visse lovgivningsmæssige muligheder, hvoraf nogle kan kvalificeres som »principper« bag ordningen⁴⁴. I denne sag diskuteres det, om partsautonomien og arvets enhed udgør sådanne principper.

⁴¹ – På et tidspunkt kunne dette tidselement tillægges en vis betydning i forbindelse med fortolkningen af artikel 351 TEUF. I dom af 28.10.2022, Generalstaatsanwaltschaft München (Udlevering og ne bis in idem) (C-435/22 PPU, EU:C:2022:852, præmis 126), præciseres det, at det ikke forholder sig således. Jeg minder om, at den relevante dato med henblik på artikel 75 i forordning nr. 650/2012 er datoen for vedtagelsen af forordningen.

⁴² – Artikel 41 i den bilaterale aftale. Hvis al løsøre i boet befinder sig i en kontraherende stat, der foreligger en aftale mellem retssuccessorerne, og en af disse anmoder herom, kan arvesagen i sin helhed undtagelsesvist behandles af myndighederne i den pågældende stat. Medmindre jeg tager fejl, forbliver lovvalgsreglen uændret.

⁴³ – Det tilkommer som nævnt den forelæggende ret at træffe afgørelse om fortolkningen af dette aspekt af den bilaterale aftale for de kontraherende stater.

⁴⁴ – Det er ikke ualmindeligt, at tekniske løsninger i forordning nr. 650/2012 fremlægges med henvisning til de principper, som de er baseret på. P. Lagarde, »Les principes de base du nouveau règlement européen sur les successions«, *Revue Critique de Droit International Privé*, 2012, s. 691-732. Metoden er ikke uden risici, således som det fremgår af hovedsagen: Den omstændighed, at forordningen tillader lovvalg eller en værnetingsaftale, betyder ikke nødvendigvis, at partsautonomien udgør et strukturelt princip bag instrumentet.

a) Friheden til at vælge den lov, der skal finde anvendelse

58. Den forelæggende ret har anmodet Domstolen om at afklare, »om friheden til at vælge den lov, der skal finde anvendelse, udgør et af de principper, der ligger til grund for anvendelsen af forordning nr. 650/2012«. Såfremt det forholder sig således, ønsker den forelæggende ret oplyst, om en aftale, der udelukker en sådan frihed, »er i strid med de principper, der ligger til grund for det retlige samarbejde på det civil- og handelsretlige område inden for EU«.

59. Dette spørgsmål må efter min opfattelse besvares benægtende.

60. I forbindelse med arvesager med grænseoverskridende virkninger spiller partsautonomien (i princippet) en begrænset rolle i henhold til EU-retten.

61. For at finde den lov, der skal finde anvendelse, anvender forordning nr. 650/2012 et objektivi tilknytningskriterium: den afdødes sædvanlige opholdssted på dødstidspunktet. Muligheden for at vælge en anden lov i henhold til samme forordnings artikel 22 er begrænset med hensyn til genstanden (det er kun muligt at vælge den afdødes nationale lov) og er desuden underlagt formelle krav om en dødsdisposition.

62. På denne baggrund kan det frie lovvalg efter min opfattelse ikke anses for at have rang af *vejledende princip* for forordning nr. 650/2012.

63. Jeg er således af den opfattelse, at der ikke er et EU-retligt *princip*, som er til hinder for, at en bilateral aftale ikke giver arvelader frihed til at vælge den lov, der skal finde anvendelse på vedkommendes arv. Så meget desto mere kræver EU-retten ikke, at denne bilaterale aftale skal fortolkes, hvis den forholder sig tavst til spørgsmålet om lovvalg, for at det kan afgøres, at den faktisk tillader, at der foretages lovvalg.

b) Arvens enhed

1) Som et strukturelt princip

64. Arvens enhed (eller nærmere bestemt enheden i reguleringen af arven) er i modsætning til det ovenstående netop et af de principper, der ligger bag forordning nr. 650/2012. Blandt de talrige eksempler herpå fremhæves følgende:

- anvendelsen af den samme omstændighed som kriterium for retternes kompetence og tilknytningen med henblik på lovvalg⁴⁵
- den omstændighed, at én enkelt jurisdiktion træffer afgørelse om hele arven⁴⁶
- den omstændighed, at arven, der udgøres af en samling goder og rettigheder, er underlagt én lov, der finder anvendelse⁴⁷

⁴⁵ – 23. og 27. betragtning. I forordningens dispositive del, jf. bl.a. artikel 4 og artikel 21, stk. 1.

⁴⁶ – Artikel 4, artikel 10.

⁴⁷ – 37. betragtning, in fine, og artikel 21.

- den omstændighed, at arven, som er en procedure med henblik på overdragelse og erhvervelse af goder og rettigheder, er underlagt én lov, der finder anvendelse⁴⁸.

65. I Den Europæiske Union, som ikke har en materiel arveret, er valget af enhedsmodellen eller den enstrengede model ikke resultatet af en anvendelse af de opfattelser, der gjaldt på det pågældende område, i en international kontekst. På nuværende tidspunkt er arvets enhed, som opregnet ovenfor, den tekniske løsning, der bedst stemmer overens med målene om integration af Unionen:

- For så vidt som den medfører anvendelse af én enkelt lov på det bo, der skal skiftes, gør den det lettere for borgerne⁴⁹ at tilrettelægge arven⁵⁰.
- For den myndighed, der behandler arvesagen, forenkler anvendelsen af én enkelt lov, helst denne myndigheds nationale lov, forvaltningen af arvesager med internationale elementer⁵¹.
- Denne omstændighed samt den omstændighed, at én enkelt jurisdiktion er tillagt kompetence, fremmer, inden for Unionen, den frie bevægelighed for afgørelser, eftersom den mindsker risikoen for uforenelige afgørelser eller dømsafsigelser om den samme arv.

66. En samlet behandling af arvesager var ikke den eneste løsning, der var gældende i medlemsstaterne, da forhandlingerne vedrørende forordning nr. 650/2012 stod på. EU-lovgiver havde fuldt kendskab til dette⁵².

67. Denne relativt nyskabende karakter ved løsningen gør den ikke til en mindre grundlæggende del af ordningen. I de domme, der indtil videre er blevet afsagt med hensyn til forordning nr. 650/2012, har Domstolen fastslået, at denne løsning udgør et »princip«⁵³.

68. Denne anerkendelse medfører:

- at afdødes sædvanlige opholdssted som kriterium for fastlæggelse af den internationale kompetence eller tilknytning med henblik på lovvalg kun kan være ét sted⁵⁴
- en lempelig definition af materielle anvendelsesområde for forordning nr. 650/2012⁵⁵ (og i forlængelse heraf af *lex successionis*).

⁴⁸ – 42. betragtning og artikel 23.

⁴⁹ – Her benytter jeg den formulering, som forordning nr. 650/2012 anvender i forskellige betragtninger.

⁵⁰ – Godernes forskellige karakter eller deres placering i forskellige stater indebærer ikke yderligere vanskeligheder for borgerne.

⁵¹ – Ved at samle alle eller, i det mindste, et stort antal aspekter, der vedrører en arvesag med grænseoverskridende virkninger, under én retsorden nedbringes antallet og omfanget af de problemer, der typisk opstår i forbindelse med fastlæggelsen af den retlige ordning for arven.

⁵² – Jf. forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser og officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis, SEK(2009) 410, s. 12. Det kan med rette gøres gældende, at artikel 75, stk. 1 (artikel 45, stk. 1, i Kommissionens forslag KOM(2009) 154 endelig), ligeledes blev vedtaget vel vidende, at en afvisning af den enstrengede løsning i flere medlemsstater også var (er) den løsning, der fremgår af internationale aftaler, der er indgået med tredjelande.

⁵³ – Dom af 12.10.2017, Kubicka (C-218/16, EU:C:2017:755, præmis 43), af 21.6.2018, Oberle (C-20/17, EU:C:2018:485, præmis 54-56), af 7.4.2022, V A og Z A (Subsidiær kompetence i arvesager) (C-645/20, EU:C:2022:267, præmis 38), og af 9.9.2021, UM (Aftale om overdragelse af fast ejendom ved dødsfald) (C-277/20, EU:C:2021:708, præmis 33).

⁵⁴ – Dom af 16.7.2020, E. E. (Retslig kompetence og den lovgivning, der finder anvendelse på arv) (C-80/19, EU:C:2020:569, præmis 41).

⁵⁵ – Dom af 12.10.2017, Kubicka (C-218/16, EU:C:2017:755), af 21.6.2018, Oberle (C-20/17, EU:C:2018:485), og af 9.9.2021, UM (Aftale om overdragelse af fast ejendom ved dødsfald) (C-277/20, EU:C:2021:708). I disse sager ville alternativet til forordningen have været en national lov og ikke et andet europæisk instrument.

2) *Et princip med ikke-absolut karakter*

69. Det bør ikke desto mindre præciseres, at princippet om arvens enhed langt fra er et *ufleksibelt* princip på alle de områder, hvor det finder anvendelse. Ifølge Domstolen er undgåelse af opdeling af arven noget, som forordning nr. 650/2012 *har til formål at fremme*⁵⁶, men ikke et absolut krav⁵⁷.

70. I forordning nr. 650/2012 vrimler det med eksempler på brud på den ensartede behandling af arvesager. Nedenstående opregning, som ikke er udtømmende, vidner om dette:

- Den omstændighed, at afgørelser om visse goder i et bo samt specifikke aspekter af arvesagen kan træffes af andre retter end den kompetente ret i overensstemmelse med forordning nr. 650/2012 med henblik på at træffe afgørelse om hele arven⁵⁸.
- Den omstændighed, at den kompetente ret efter den almindelige regel kan beslutte ikke at træffe afgørelse om goder, der befinder sig i et tredjeland, på visse betingelser⁵⁹.
- Forum/jus-sammenhængen går tabt i visse tilfælde: heriblandt som følge af arveladers lovvalg⁶⁰, når denne er statsborger i et tredjeland⁶¹ (medmindre der foretages korrektioner såsom renvoi i henhold til artikel 34 i forordning nr. 650/2012). Dette sker også, når der bliver valgt en lov i en medlemsstat, hvis de mekanismer, der har til formål at sikre, at den myndighed, der behandler arvesagen, anvender den nationale lovgivning, ikke fungerer⁶².
- Forordning nr. 650/2012 bestemmer, at arven kan opdeles, og at forskellige love kan regulere konkrete aspekter af arveproceduren⁶³. Ligeledes, at *lex rei sitae* på visse betingelser anvendes på arven med hensyn til bestemte goder⁶⁴.

3) *Indvirkningen af artikel 12, stk. 1, i forordning nr. 650/2012*

71. Blandt alle fravigelserne fra princippet om arvens enhed i forordning nr. 650/2012 er det efter min opfattelse relevant at fremhæve fravigelsen i artikel 12, stk. 1, på grund af dens betydning for denne præjudicielle forelæggelse. Denne bestemmelse er efter min opfattelse en (nødvendig) indrømmelse fra EU-lovgivers side med hensyn til de mange forskellige paradigmer, der findes i forbindelse med behandlingen af arvesager med internationale elementer⁶⁵.

72. I praksis fremgår det, at valget af en unuanceret enstrengt reguleringsmodel er en løsning, der er dømt til at mislykkes, når arven omfatter fast ejendom, der befinder sig i stater, der har valgt den modsatte (tostrengede eller opdelt) model.

⁵⁶ – Dom af 7.4.2022, V A og Z A (Subsidiær kompetence i arvesager) (C-645/20, EU:C:2022:267, præmis 37).

⁵⁷ – Dom af 16.7.2020, E. E. (Retslig kompetence og den lovgivning, der finder anvendelse på arv) (C-80/19, EU:C:2020:569, præmis 69), af 7.4.2022, V A og Z A (Subsidiær kompetence i arvesager) (C-645/20, EU:C:2022:267, præmis 44 og 45).

⁵⁸ – 28. betragtning, in fine, og 32. betragtning; artikel 13.

⁵⁹ – Artikel 12, stk. 1.

⁶⁰ – Ligeledes i de sjældne tilfælde, hvori den lov, der normalt ville finde anvendelse, skal vige for en anden lov som følge af undtagelsesbestemmelsen i artikel 21, stk. 2.

⁶¹ – Dette er tilfældet i hovedsagen: Såfremt det lovvalg, som OP ønsker at foretage, tillades, skal den polske notar og eventuelt en dommer anvende en udenlandsk lov.

⁶² – Artikel 5-7.

⁶³ – F.eks. udpegelse af en bobestyrer og dennes beføjelser i visse situationer: 44. betragtning til og artikel 29 i forordning nr. 650/2012.

⁶⁴ – 54. betragtning til og artikel 30 i forordning nr. 650/2012.

⁶⁵ – Ordlyden af denne bestemmelse fremgik ikke af Kommissionens forslag til forordning KOM(2009) 154 endelig. Det synes ikke at være forklaret i betænkningen fra Parlamentets Retsudvalg af 6.3.2013, dokument A7-0045/2012, hvorfor den efterfølgende blev indsat.

73. I disse lande:

- er det som regel obligatorisk at anvende *lex rei sitae* med hensyn til fast ejendom på det pågældende område
- anses den internationale kompetence til at træffe afgørelse i arvesager vedrørende denne faste ejendom for at være en enekompetence
- er det som følge heraf begrundet at nægte at anerkende udenlandske afgørelser vedrørende denne faste ejendom⁶⁶.

74. Inden for Unionen har de medlemsstater, der er bundet af forordning nr. 650/2012, accepteret enhedsmodellen og kan ikke gøre indsigelse mod, at arvesager vedrørende fast ejendom på deres område underlægges en udenlandsk lov⁶⁷, eller at myndighederne i andre medlemsstater træffer afgørelser med hensyn til denne faste ejendom.

75. Forordning nr. 650/2012 tillader derimod omfattende tilpasninger, idet den i henhold til artikel 12, stk. 1, tillader, at den ret, der har kompetence til at anvende forordningens bestemmelser, ikke træffer afgørelse om goder, der befinder sig i tredjelande, hvis det kan forventes, at afgørelsen ikke vil blive anerkendt og i givet fald ikke vil blive erklæret for eksigibel i sådanne tredjelande.

76. Frem for alt er artikel 12, stk. 1, i forordning nr. 650/2012 især affattet med tanke på tredjelande, der påberåber sig enekompetence til at træffe afgørelse om arvesager vedrørende fast ejendom på deres område. Udsigterne til, at en afgørelse ikke vil få virkning i tredjelandet, kan imidlertid være baseret på enhver anden grund, der er omhandlet i den pågældende stats lovgivning: f.eks. at loven på det sted, hvor goderne befinder sig, ikke er blevet anvendt⁶⁸.

77. En potentiel konsekvens af artikel 12, stk. 1, i forordning nr. 650/2012 er, at den ensartede behandling af en arvesag ophører:

- Med hensyn til den internationale kompetence: Hvis den kompetente ret i henhold til forordning nr. 650/2012 udelukker visse af boets goder fra sin afgørelse af frygt for, at denne afgørelse ikke vil have virkning i det tredjeland, hvor goderne befinder sig, er det rimeligt, at de berørte personer nedlægger deres påstande for retterne i sidstnævnte stat.
- Med hensyn til *lex successionis*: Eftersom disse retter fastlægges i henhold til lovvalgsreglerne, kan der forventes opdeling, hvis den lov, der udpeges, ikke stemmer overens med den lov, der i henhold til forordning nr. 650/2012 finder anvendelse på resten af arven.

⁶⁶ – En meget grafisk redegørelse findes i A. Bonomi, »Successions internationales: conflits de lois et de juridictions«, udvalgte kurser fra Hague Academy of International Law, bind 350, s. 71-418, navnlig s. 107-108: »La prétention d'un Etat étranger à soumettre, selon l'approche unitaire, les immeubles à la loi nationale ou à la loi du dernier domicile (ou de la dernière résidence habituelle) du *de cuius*, est [...] entièrement irréaliste.«

⁶⁷ – Anvendelsen af den nationale lov i egenskab af *lex rei sitae* og på grund af, at der er tale om den nationale lov, er begrænset. I artikel 31 i forordning nr. 650/2012 kommer det til udtryk således: Når den tinglige rettighed, der påberåbes i henhold til den lov, der finder anvendelse på arven, ikke findes i loven i den medlemsstat, hvor rettigheden påberåbes (som normalt er den medlemsstat, hvor det gode, der er genstand for den tinglige rettighed, befinder sig), erstatter *lex rei sitae* ikke *lex successionis*: Det påhviler medlemsstaterne at sikre den ukendte tinglige rettigheds kontinuitet ved at tilpasse den til den tinglige rettighed, der ligger tættest herpå ifølge den pågældende stats lov.

⁶⁸ – Begge grunde til at undlade anerkendelse er anerkendt i artikel 50 i den bilaterale aftale mellem Polen og Ukraine af 24.5.1993.

78. Ophøret af den ensartede behandling indebærer en accept af, at der findes andre muligheder for at regulere arvesager end enhedsmodellen. Med artikel 12, stk. 1, i forordning nr. 650/2012 viser EU-lovgiver, at vedkommende har kendskab til den omstændighed, at tredjelande har valgt en model til opdeling af arven, og viser vilje til at respektere den af praktiske grunde på trods af de konsekvenser, som den medfører, og som jeg har beskrevet.

79. Efter min opfattelse skal den respekt, som fremgår af artikel 12 i forordning nr. 650/2012 (ensidig bestemmelse), ikke være mindre, men derimod større, når den tostrengede løsning indgår i en bilateral aftale mellem en medlemsstat og et tredjeland, såsom den i hovedsagen omhandlede, der er indgået inden vedtagelsen af den nævnte forordning. Hertil bør anføres, at det i forordning nr. 650/2012 erklæres, at denne forordning ikke har til formål at berøre anvendelsen af disse internationale konventioner.

C. Subsidiært: hvis der foreligger en uoverensstemmelse

80. I det tilfælde, at Domstolen vurderer, at der foreligger en uoverensstemmelse mellem principperne i forordning nr. 650/2012 og den bilaterale aftale, foreslår jeg, at artikel 75 i forordning nr. 650/2012 fortolkes i lyset af artikel 351 TEUF.

81. Artikel 351 TEUF omhandler kollision mellem EU-retten og visse konventioner, som er indgået mellem medlemsstater og tredjelande. Den nævnte bestemmelse er ifølge Domstolen »en regel, som, når betingelserne for at anvende denne bestemmelse er opfyldt, kan tillade undtagelser fra anvendelsen af EU-retten, herunder primærretten«⁶⁹.

82. Modsætningsforhold mellem en konvention, der er indgået inden en medlemsstats tiltrædelse af Unionen, og en EU-retlig bestemmelse kan udgøre en af disse undtagelsesgrunde⁷⁰.

83. Inden en sådan konsekvens drages, påhviler det i medfør af artikel 351, stk. 2, TEUF medlemsstaterne at bringe alle egnede midler i anvendelse med henblik på at fjerne eksisterende uoverensstemmelser mellem EU-retten og den pågældende internationale konvention⁷¹.

84. Heraf følger nedenstående:

- For det første skal medlemsstaten undgå en uoverensstemmelse ved i videst muligt omfang og under overholdelse af folkeretten at fortolke konventionen i overensstemmelse med EU-retten⁷².
- For det andet, såfremt det ovenstående ikke er muligt, skal medlemsstaten træffe de foranstaltninger, der er nødvendige for at fjerne uoverensstemmelsen mellem denne konvention og EU-retten, i givet fald ved at opsig konventionen. Indtil uoverensstemmelsen

⁶⁹ – Dom af 28.10.2022, Generalstaatsanwaltschaft München (Udlevering og ne bis in idem) (C-435/22 PPU, EU:C:2022:852, præmis 119 og 121).

⁷⁰ – Jf. f.eks. dom af 22.10.2020, Ferrari (C-720/18 og C-721/18, EU:C:2020:854), med hensyn til forholdet mellem artikel 12, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/95/EF af 22.10.2008 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varemærker (EUT 2008, L 299, s. 25) og konventionen mellem Schweiz og Tyskland om gensidig beskyttelse af patenter, design og varemærker, undertegnet i Berlin den 13.4.1892, med senere ændringer.

⁷¹ – Jf. bl.a. dom af 22.10.2020, Ferrari (C-720/18 og C-721/18, EU:C:2020:854, præmis 67), og af 28.10.2022, Generalstaatsanwaltschaft München (Udlevering og ne bis in idem) (C-435/22 PPU, EU:C:2022:852, præmis 122).

⁷² – Dom af 22.10.2020, Ferrari (C-720/18 og C-721/18, EU:C:2020:854, præmis 68).

er blevet fjernet, tillader artikel 351, stk. 1, TEUF imidlertid medlemsstaten at fortsætte med at anvende denne konvention⁷³.

85. Med hensyn til hovedsagen indebærer det ovenstående, at Polen bør forsøge at tilpasse fortolkningen af den bilaterale aftale til forordning nr. 650/2012 under overholdelse af folkeretten⁷⁴.

86. Hvis dette forsøg mislykkes, bør Polen forsøge at ændre konventionen eller opsige den. I mellemtiden tillader EU-retten, at Polen anvender den med henblik på at overholde den internationale forpligtelse, som denne medlemsstat har påtaget sig.

V. Forslag til afgørelse

87. På baggrund af det ovenstående foreslår jeg, at Domstolen svarer Sąd Okręgowy w Opolu (den regionale domstol i Opole, Polen) således:

»Artikel 75 i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 650/2012 af 4. juli 2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis, sammenholdt med samme forordnings artikel 22,

skal fortolkes således, at

denne bestemmelse ikke er til hinder for, at en bilateral aftale, der er indgået mellem en medlemsstat og et tredjeland inden førstnævntes tiltrædelse af Den Europæiske Union, bestemmer, at en statsborger i det pågældende tredjeland, der er bosiddende i den medlemsstat, som er bundet af den bilaterale aftale, ikke har ret til at vælge den lov, der skal finde anvendelse på vedkommendes arv.«

⁷³ – Ibidem, præmis 69 og 72.

⁷⁴ – I denne forbindelse kan den bilaterale aftale fortolkes således (som nævnt forudsat, at en sådan fortolkning er i overensstemmelse med folkeretten), at en manglende angivelse af den afdødes lovvalg skal forstås som indifferens med hensyn til dette spørgsmål, og at enhver kontraherende stat i aftalen kan frit regulere dette spørgsmål, som den ønsker.